

บทที่ 4

วิเคราะห์ปัญหา ระบบ “ใบแจ้งโทษ” (ทะเบียนประวัติอาชญากร) ในประเทศลาว และ การจำกัดสิทธิ ต่อบุคคลพ้นโทษ

ในปัจจุบันนี้ ระบบข้อมูลถือเป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างยิ่งในสังคม ซึ่งทะเบียนประวัติอาชญากรเป็นระบบข้อมูลที่สำคัญอันหนึ่ง จากการศึกษาพบว่าปัญหาทะเบียนประวัติอาชญากรในประเทศลาว เป็นปัญหาที่ค่อนข้างจะให้ความสำคัญในระดับต่ำ หากเมื่อคำนึงถึงความสำคัญ และประโยชน์ที่พึงได้รับจากทะเบียนประวัติอาชญากรที่สมบูรณ์ และมีความทันสมัย

เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าทะเบียนประวัติอาชญากรในประเทศลาวไม่เอื้ออำนวยต่อการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และภาคส่วนเกี่ยวข้องมากนัก อีกทั้งยังมีกฎหมายหรือหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่บัญญัติออกมา อันเป็นการกระทบสิทธิทางสังคม และจำกัดสิทธิของบุคคลพ้นโทษในการทำเอกสารทาง “นิติกรรม” ต่าง ๆ ยิ่งไปกว่านั้นได้ไปจำกัดสิทธิในการเข้าทำงานของพวกเขามากด้วย ด้วยเหตุดังกล่าวจึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาสภาพปัญหา และนำมาสรุปวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา และเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรที่เกี่ยวข้อง บุคคลพ้นโทษ ตลอดจนประโยชน์ต่อสังคม ดังจะได้ศึกษาต่อไปนี้

4.1 วิเคราะห์ปัญหา ระบบ “ใบแจ้งโทษ” (ทะเบียนประวัติอาชญากร) ในประเทศลาว

4.1.1 ปัญหาจากการไม่มีระบบกฎหมายกลางเกี่ยวกับงานทะเบียนประวัติอาชญากร

ปัญหาเกี่ยวกับบทบัญญัติของกฎหมายซึ่งไม่ได้เกิดมาจากการการบังคับใช้กฎหมายหรือการตีความกฎหมาย หากแต่เกิดจากไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยทะเบียนประวัติอาชญากรโดยตรงไว้ จากการศึกษาพบว่ามีเพียง “คำแนะนำ” ของประธานศาลประชาชนสูงสุด (ศาลฎีกา) ที่กำหนดเพียง อำนาจหน้าที่ ในการออก รูปแบบร่าง “ใบแจ้งโทษ” และมีบทบัญญัติเรื่องการตรวจสอบภูมิฐานะที่บุคคลพ้นโทษเคยอาศัยอยู่ แต่ไม่ใช่คำสั่งเด็ดขาด “ในมาตรา 7 วรรค 2 บัญญัติเอาไว้ว่า จำศาลควรตรวจสอบประวัติกับศาลที่ผู้ร้องขอเอา “ใบแจ้งโทษ” เคยอาศัยอยู่” (ในกรณีหากย้ายที่อยู่อาศัยหลายแห่ง) กล่าวคืออาจจะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติก็ได้ ทั้งนี้กระบวนการในการตรวจสอบภูมิฐานะเดิมคือการตรวจสอบจากใบยืนยันที่อยู่อาศัย กล่าวคือหากบุคคลพ้นโทษย้ายที่อยู่อาศัย ศาลก็จะไม่สามารถรู้ได้ว่าเมื่อก่อนเขาอยู่ที่ไหน และจะตรวจสอบได้ด้วยวิธีใด และข้อมูลประวัติการกระทำผิดอยู่ที่ศาลใด เพราะไม่มีหลักฐานอื่นใดที่สามารถตรวจสอบได้เช่น ตรวจสอบจากการบันทึกรูปพรรณสัณฐาน หรือลายพิมพ์นิ้วมือ เป็นต้น ซึ่งไม่เพียงพอที่จะนำไปใช้

ให้เกิดประโยชน์มากเท่าใดนัก ทั้งนี้เพราะเนื้อหาสาระของระเบียบข้อบังคับดังกล่าวมุ่งเน้นถึงรูปแบบร่าง “ใบแจ้งโทษ” ในการนำมาใช้ให้เป็นมาตรฐานเดียวกันเท่านั้น โดยที่รูปแบบร่างดังกล่าวก็มีได้มีเนื้อหาที่ครอบคลุมสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องแต่อย่างใดนัก โดยเฉพาะในส่วนของกระบวนการที่กรุปพรรณณสันฐาน และลายพิมพ์นิ้วมือเป็นต้น

เมื่อเปรียบเทียบกับต่างประเทศแล้วพบว่า ในต่างประเทศให้ความสำคัญกับทะเบียนประวัติอาชญากรเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างของประเทศไทยที่มีระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี และไม่เกี่ยวกับคดี ตลอดจนข้อบังคับของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ที่กำหนดรูปแบบงานทะเบียนประวัติอาชญากรไว้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการบันทึกข้อมูล การจัดเก็บข้อมูล ตลอดจนกระบวนการในการตรวจสอบก่อนเปิดเผยข้อมูล และการส่งข้อมูลไปยังภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเป็นต้น และในประเทศฝรั่งเศสที่มีการบัญญัติเรื่องทะเบียนประวัติอาชญากรไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาตั้งแต่มาตรา 768-781 โดยกำหนดรูปแบบการจัดเก็บข้อมูล การลบข้อมูล การเปิดเผยข้อมูล และบทลงโทษอย่างเป็นระบบ ทำให้ประเทศฝรั่งเศสประสบความสำเร็จในการควบคุมอาชญากรรม ดังนั้นจึงสมควรอย่างยิ่งที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะเสนอร่างกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทะเบียนประวัติอาชญากรเข้าสู่การพิจารณาของภาครัฐ หรือหน่วยงานนิติบัญญัติ ทั้งนี้เพื่อให้ระบบทะเบียนประวัติอาชญากรของประเทศลาวมีมาตรฐานทัดเทียมกับต่างประเทศได้อย่างเหมาะสม

กล่าวโดยสรุป ประเทศลาวไม่มีบทบัญญัติที่เป็นกฎหมายการบันทึกข้อมูล การจัดเก็บข้อมูล การเปิดเผยข้อมูลของ “ใบแจ้งโทษ” (ทะเบียนประวัติอาชญากร) อย่างเป็นระบบ มีเพียงแต่ “คำแนะนำ” ของประธานศาลประชาชนสูงสุด (ศาลฎีกา) ที่บัญญัติไว้ในเรื่องของอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานเปิดเผยข้อมูล และรูปแบบร่าง “ใบแจ้งโทษ” (ทะเบียนประวัติอาชญากร) เท่านั้น ในกรณีของประเทศไทยถึงแม้จะไม่ปรากฏว่ามีบทบัญญัติของกฎหมายที่บัญญัติถึงเรื่องทะเบียนประวัติอาชญากรไว้ก็ตาม แต่จากการศึกษาพบว่ายังมีระเบียบการตำรวจที่เกี่ยวกับคดี และไม่เกี่ยวกับคดี ตลอดจนข้อบังคับของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ที่กำหนดรูปแบบของงานทะเบียนประวัติอาชญากรไว้ค่อนข้างชัดเจน ประกอบกับประเทศฝรั่งเศสถึงแม้ว่าจะมีบทบัญญัติที่เป็นกฎหมายในเรื่องของทะเบียนประวัติอาชญากรไว้ตลอด และมีการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับระบบการลบประวัติออกจากทะเบียนประวัติอาชญากรหากมีเงื่อนไขครบตามที่กฎหมายได้กำหนดไว้

อย่างไรก็ตาม การที่จะนำกฎหมายของต่างประเทศมาใช้กับประเทศลาวโดยตรงนั้นย่อมเป็นสิ่งที่ไม่สมควร ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดปัญหาต่อสังคมโดยรวม แต่การที่จะไม่พิจารณาถึงกฎหมายของต่างประเทศเลยก็อาจจะไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องเท่าใดนัก ดังนั้นความพอดีในเรื่องดังกล่าวจึงอยู่ที่ความเหมาะสมในการนำกฎหมายต่างประเทศมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคม

วัฒนธรรม และแนวความคิดของสังคมลาว ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเป็นหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทั้งหลายที่จะต้องพิจารณาถึงรูปแบบของกฎหมายเกี่ยวกับทะเบียนประวัติอาชญากรของต่างประเทศ เพื่อนำมาปรับใช้ในสังคมลาว เพื่อให้มีความเหมาะสม และเกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมต่อไป

4.1.2 ปัญหาต่อองค์กรและภาคส่วนเกี่ยวข้อง

เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบ “ใบแจ้งโทษ” (ทะเบียนประวัติอาชญากร) ในประเทศลาวที่เป็นอยู่ในปัจจุบันแล้วพบว่า “ใบแจ้งโทษ” เป็นเอกสารที่ถือเป็นแนวทางในกระบวนการและระเบียบปฏิบัติของรัฐที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งของประชาชนลาว แต่ไม่มีกระบวนการจัดทำระบบการบันทึก การจัดเก็บ และการเปิดเผยข้อมูลทะเบียนประวัติอาชญากรไว้ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไว้ ทั้ง ๆ ที่ “ใบแจ้งโทษ” เปรียบเสมือนใบเบิกทางเพื่อนำใช้ในส่วนของการเป็นหลักฐานประกอบการพิจารณาประวัติของบุคคล ผู้ขออนุญาตทำ “นิติกรรม” ต่าง ๆ เช่น การขอแปลงสัญชาติ และขอแต่งงานกับคนต่างชาติ ฯลฯ โดยเฉพาะเป็นเอกสารประกอบการพิจารณาสมัครเข้าทำงาน ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐ หรือเอกชน จะต้องใช้ “ใบแจ้งโทษ” เป็นหลักฐานประกอบการพิจารณารับเข้าทำงาน หรือเข้ารับการคัดเลือกต่าง ๆ โดยถือว่า “ใบแจ้งโทษ” เป็นเอกสารที่สำคัญอย่างยิ่ง และจะเป็นหลักฐานที่ขาดเสียมิได้เลย

การขอให้ออก “ใบแจ้งโทษ” จะต้องยื่นคำร้องขอที่ศาลประจำจังหวัดที่ผู้ร้องขอมิภูมิลำเนาอยู่ แต่เมื่อพิจารณาถึงระบบการตรวจสอบทะเบียนประวัติอาชญากรของประเทศลาวแล้วพบว่าไม่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมได้อย่างเต็มที่ แต่กลับมีช่องว่างอันเป็นการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลพื้นโทษ เพราะในระบบ และในทางปฏิบัติ การออก “ใบแจ้งโทษ” จะสืบค้นจากคำพิพากษาของศาล แล้วจะทำการระบุใน “ใบแจ้งโทษ” ซึ่งในระบบตรวจสอบของทางราชการจะมีการสืบค้นจากคำพิพากษาของศาล โดยไม่มีระบบที่สามารถตรวจสอบได้ทุกที่ทำการของศาลในประเทศ เมื่อเป็นเช่นนั้นถ้าบุคคลได้เคยกระทำความผิดที่หนึ่ง ประวัติการลงโทษจะไม่ปรากฏที่อื่น ดังนั้นการออก “ใบแจ้งโทษ” จึงไม่มีความชัดเจน อันเป็นการไม่ยุติธรรม และอาจถือได้ว่าเป็นการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลพื้นโทษ เช่น เป็นบุคคลพื้นโทษเหมือนกัน แต่กระทำความผิดคนละจังหวัด ทำให้คนหนึ่งมีประวัติการกระทำความผิดในทะเบียนประวัติอาชญากรในจังหวัดนี้ แต่อีกคนกลับไม่ปรากฏ และในกรณีเดียวกันนี้เอง ศาลก็ไม่มีข้อมูล และไม่สามารถตรวจสอบนักโทษผู้ที่เคยมีประวัติการกระทำความผิดซ้ำ ครอบคลุมในทุกศาลทั่วประเทศ ซึ่งถือว่าระบบแบบนี้ไม่ได้มาตรฐานเพียงพอ

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีคำแนะนำของประธานศาลประชาชนสูงสุด (ศาลฎีกา) เลขที่ 343/สปสส, ลงวันที่ 11 มิถุนายน 2547 ถึงประธานศาลประชาชนแขวง นคร และเขตพิเศษ (ศาล

ประจำจังหวัด) เรื่องเกี่ยวกับการออก “ใบแจ้งโทษ” (ทะเบียนประวัติอาชญากร) มาตรา 7 วรรค 2 บัญญัติเอาไว้ว่า เจ้าศาลควรตรวจสอบประวัติกับศาลที่ซึ่งผู้ร้องขอเอา “ใบแจ้งโทษ” เคยอาศัยอยู่ ในกรณีนี้เห็นว่า เป็นแค่คำแนะนำซึ่งไม่มีผลบังคับใช้เด็ดขาดอาจจะปฏิบัติตามหรือไม่ปฏิบัติตามก็ได้ จึงทำให้ในทางปฏิบัติไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ อีกประเด็นหนึ่งคือการที่เจ้าศาลจะรู้ว่าบุคคลดังกล่าว “เคยอาศัยอยู่” ที่ไหนมาก่อนนั้น จะตรวจสอบจาก “ใบยืนยันที่อยู่อาศัย” โดยผู้ใหญ่นบ้านจะเป็นคนออกให้ ซึ่งในกรณีนี้หากบุคคลดังกล่าวได้ทำเรื่องโอนที่อยู่อาศัย หรือย้ายสำเนาทะเบียนบ้านมาอยู่ ณ ที่อื่นในทางปฏิบัติก็จะไม่ค่อยมีการตรวจสอบถึงภูมิลำเนาที่เขาเคยอาศัยอยู่ (แต่ยังมีบางหมู่บ้านที่ได้ระบุในใบยืนยันที่อยู่อาศัยว่าบุคคลดังกล่าวได้ย้ายมาจากหมู่บ้านไหน ในกรณีที่เพิ่งมีการทำเรื่องย้ายมาอยู่ใหม่) นอกจากนี้ยังไม่มีข้อมูลหลักฐานอื่นใดที่สามารถบ่งชี้ได้ อย่างเช่นข้อมูล ที่เกี่ยวกับรูปพรรณสัณฐาน หรือลายพิมพ์นิ้วมือ ฯลฯ และมากยิ่งขึ้น ประวัตินุคคลที่พ้นโทษจะปรากฏใน “ใบแจ้งโทษ” ว่าเคยกระทำความผิดในสถานนั้น ๆ มาก่อนเท่านั้น แต่ไม่ได้รับอนุญาตให้ชัดเจนถึงรายละเอียดของโทษ สาเหตุการกระทำความผิด กระทำความผิดโดยเจตนาหรือไม่ รับโทษมาแล้วหรือไม่เพียงใด รูปพรรณสัณฐาน และลายพิมพ์นิ้วมือ เป็นต้น กล่าวโดยสรุปก็คือเป็นการทำให้เกิดปัญหาทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ “ใบแจ้งโทษ” ในทางนำมาปฏิบัติ เพราะไม่มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน จึงก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม และการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลพ้นโทษ และไม่เอื้ออำนวยต่อการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การฟ้องคดี การเพิ่มโทษ หรือข้อมูลที่ชัดเจนต่อหน่วยงานเกี่ยวข้องเป็นต้น

ดังนั้น หากเปรียบเทียบกับประเทศไทย และประเทศฝรั่งเศสแล้วจะพบว่า แต่ละประเทศต่างก็มีรูปแบบและองค์กรในการบันทึกข้อมูล จัดเก็บข้อมูล เผยข้อมูลเกี่ยวกับผู้กระทำความผิดอย่างเป็นระบบ ทำให้ทะเบียนประวัติอาชญากรของประเทศดังกล่าวนำมาซึ่งความเป็นธรรม และเกิดประโยชน์ได้ตามเจตนารมณ์ของการทำบันทึกประวัติต่าง ๆ เหล่านี้อย่างเต็มที่ ประกอบกับประเทศฝรั่งเศสยังมีกระบวนการฟื้นฟูจิตใจ และให้โอกาสกลุ่มบุคคลพ้นโทษกลับคืนสู่สังคมอย่างมีประสิทธิภาพโดยมีกระบวนการล้างมลทินอีกด้วย

4.2 วิเคราะห์ปัญหาการกระทบสิทธิต่อบุคคลพ้นโทษ

ผลจากการที่ผู้ต้องโทษได้รับมิได้หยุดหรือจบสิ้นลงหลังจากที่เขาได้ชดใช้กรรม (รับโทษจากคำพิพากษา) ผู้ต้องโทษเมื่อได้รับการปลดปล่อย (พ้นโทษ) ยังคงได้รับผลกระทบจากคำพิพากษาเป็นผลตามมาอยู่ต่อไป โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

4.2.1 ผลกระทบที่มีต่อการกลับคืนสู่สังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

ก. ปัญหาด้านสังคม

เป็นที่ประจักษ์กันเป็นอย่างดีว่าทัศนคติของคนในสังคมลาวโดยส่วนมากที่มีต่อบุคคลพ้นโทษมักจะมีทัศนคติในแง่ลบ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากรากฐานความคิดเหยียดชนชั้น และฝังเป็นรากเหง้าให้เกิดความรู้สึกแบ่งแยก กีดกัน และตั้งข้อรังเกียจผู้ที่เคยติดคุกติดตะราง ซึ่งสัมผัสได้จากการที่ได้ยินคำพูดที่พูดถึงบุคคลพ้นโทษอยู่เสมอว่า เป็นพวกขี้คุกขี้ตะราง สันดานเป็นโจรเป็นดัน ซึ่งรากฐานในความคิดนี้เป็นรากฐานของการขาดความเคารพในเรื่องสิทธิมนุษยชน และผลของทัศนคติดังกล่าวได้กลายมาเป็นตราประทับลงแก่บุคคลพ้นโทษที่ต้องแบกรับ เป็นมลทินติดตัวพวกเขาตลอดไป แม้ว่าพวกเขาจะได้เคยชดใช้กรรมที่ก่อขึ้นมาแล้วก็ตาม และการประทับตราบาปให้แก่บุคคลพ้นโทษนี้ทำให้บุคคลพ้นโทษเกิดความรู้สึกว่าตัวเองเป็นคนต่ำต้อยในสังคม ถึงจะเป็นพลเมืองเหมือน ๆ กับคนทั่วไป แต่ความรู้สึกที่สังคมมิให้เปรียบเสมือนบุคคลเหล่านั้นเป็นพลเมืองชั้นสองของสังคม และทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนไม่มีคุณค่าต่อสังคมอีกต่อไป

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มบุคคลพ้นโทษบางกลุ่มที่พบกับปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย ทั้งนี้เนื่องจากยังมีผู้ต้องโทษอยู่เป็นจำนวนมากที่ประสบกับสถานะเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางครอบครัว (ความล้มเหลวของสถาบันครอบครัว) เช่น ครอบครัวแตกแยกเนื่องจากคู่สมรสเกิดความอับอายที่คู่สมรสของตนต้องติดคุก ครอบครัวจึงไม่ต้อนรับพวกเขา ผลที่ตามมาคือการไร้ที่อยู่อาศัย ต้องเร่ร่อนไปอยู่ไม่เป็นหลักเป็นแหล่ง กลายเป็นการรวมกลุ่มคนที่สังคมไม่ต้องการไว้ด้วยกัน

ดังนั้น “การวางแผนนโยบายด้านที่อยู่อาศัยเป็นเรื่องยิ่งใหญ่มาก แต่หากเราพิจารณาถึงข้อสังเกตเกี่ยวกับอิทธิพลจากแหล่งที่อยู่อาศัยที่มีผู้คนอย่างแออัดยัดเยียดกันมาก ๆ แล้ว ยากที่ใครจะปฏิเสธได้ถึงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนลงไปได้เลย นอกจากนี้ อันตรายจากย่านผู้ใช้แรงงานกรรมกรมีรายได้ต่ำก็เป็นบรรยากาศที่เอื้อต่อการกระทำผิดกฎหมายในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งสิ้น กลายเป็นย่านแห่งเชื้อโรคที่จะแพร่กระจายอัตราออกสู่ส่วนอื่นที่เหลือของสังคมตามแนวคิดทางอาชญาวิทยา”¹

ข. ปัญหาการทำงานถูกจำกัดสิทธิในการทำงาน และโอกาสในการประกอบอาชีพ เนื่องจากได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่ายังคงมีบทบัญญัติของกฎหมายที่จำกัดสิทธิในการทำงานแก่บุคคลพ้นโทษอยู่เป็นจำนวนมากในสังคมที่มีลักษณะของการกีดกันมิให้บุคคลพ้นโทษเข้าทำงาน โดยสามารถสรุปได้บางส่วนดังนี้

¹ ไพพิศริณี วิถี ภักดีกุล, อาชญาวิทยา, ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา, (คณะสังคมศาสตรมหาวิทาลัยเชียงใหม่, 2545), หน้า 150.

- ผู้ว่าจ้างมักจะ ไม่ให้การยอมรับผู้ที่เคยมีประวัติอาชญากร ถึงแม้ว่าคุณสมบัติของบุคคลพ้นโทษจะมีครบตามลักษณะงานนั้นก็ตาม แต่ก็ต้องถูกปฏิเสธ และหันไปเลือกบุคคลที่ไม่เคยมีประวัติอาชญากรแทน บุคคลพ้นโทษจึงอยู่ในสถานะเป็นกลุ่มที่เสียเปรียบในสังคมอย่างไม่มีทางเลือก

- ผู้ต้องโทษส่วนใหญ่มาจากกลุ่มที่มีการศึกษาต่ำตั้งแต่ก่อนได้รับการลงโทษแล้ว และไม่มีทักษะในการทำงานด้านใดเป็นพิเศษ และเมื่อต้องมาถูกจองจำทำให้ไม่ได้รับการศึกษา ดังนั้น เมื่อพ้นโทษออกมาจึงขาดคุณสมบัติทางการศึกษา

- ผู้ต้องโทษต้องประสบกับความกดดันต่าง ๆ นานา ในระหว่างการถูกจองจำ ควรมีความรู้ ทักษะ และความสามารถไม่ว่าจะเป็นทั้งจากทางร่างกาย และจิตใจที่ลดลง

- ผู้ต้องโทษต้องประสบกับความกดดันต่าง ๆ นานา ในระหว่างการถูกจองจำ ทำให้บุคลิกภาพเป็นผู้ที่มีความหวาดกลัว และขาดความมั่นใจในตนเอง ซึ่งส่งผลทำให้บุคลิกภาพของเขาอาจจะไม่เหมาะสมกับการทำงานใด ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- ผู้ต้องโทษต้องประสบกับสภาพแวดล้อมในเรือนจำ การควบคุมที่เข้มงวด การขาดสุขภาพอนามัยที่ดี ประกอบกับมีความเครียด และความกังวลต่าง ๆ ทำให้สุขภาพทั้งทางกาย และจิตใจเสื่อมถอยลง

ค. ปัญหาการตรวจสอบประวัติของบุคคล

การตรวจสอบประวัติบุคคลในประเทศลาวมักจะเกิดขึ้นเป็นปกติวิสัยในทางปฏิบัติของระเบียบทางราชการ ซึ่งรวมทั้งหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ และเอกชนด้วยการตรวจสอบประวัติอาชญากร โดยจะตรวจสอบจาก “ใบแจ้งโทษ” ที่ผู้สมัครจะต้องไปขออนุญาตจากศาล เพื่อยืนยันประวัติการกระทำผิดของตนว่าเคยกระทำความผิดหรือไม่ ในกรณีนี้อาจทำให้บุคคลพ้นโทษหมดโอกาสที่จะไปสมัครงานที่ไหนได้เนื่องจากคงไม่มีที่ทำงานดี ๆ ที่ใจจะรับบุคคลผู้เคยมีประวัติการกระทำผิดเข้าทำงาน อันเป็นผลให้มีตราใบที่ติดตัวเขาไปตลอดชีวิต เนื่องจากไม่มีกฎหมายที่บัญญัติเกี่ยวกับกระบวนการคืนสิทธิ (ล้างมลทิน) ไว้ ถึงแม้ว่าบุคคลดังกล่าวจะสามารถแก้ไขปรับปรุงกลับตัวเป็นคนดีได้แล้วก็ตาม ทั้งนี้เพราะจะมีกฎหมายที่ระบุถึงคุณสมบัติที่ห้ามผู้เคยได้รับโทษ เข้าทำงาน และถือได้ว่าเป็นอุปสรรคประการหนึ่งที่มีผลต่อการกลับคืนสู่สังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

4.2.2 ผลกระทบที่เกิดจากบทบัญญัติของกฎหมาย

ยังคงมีปัญหามากมายปัญหาที่ทำให้บุคคลพ้นโทษจะต้องเผชิญจนหาทางออกไม่ได้ อีกทั้งยังถูกตีตราว่าเป็นพวกจี้คุก จึงดูประหนึ่งว่าเขาเหล่านั้นจะต้องได้ชดใช้กรรมที่เขาทำเข้าไปตลอดชีวิตโดยไม่มีการจบสิ้น แม้กระทั่งจนตัวตายไปแล้วพวกเร่ร่อนหลอนก็ยังถูกสังคมประทัບตราไว้เลยว่าเป็นพวกลูกโจรหลานโจร แต่สิ่งนี้เป็นมุมมองของสังคมซึ่งอาจต้องอาศัยการปลูกฝังทัศนคติต่อคนในสังคมเสียใหม่ให้รู้จักถึงการให้อภัย และให้โอกาสแก่บุคคลที่ครั้งหนึ่งได้เคยกระทำ

ความผิดมา และบัดนี้ได้พ้นโทษออกมาแล้ว และในประการที่สำคัญ สังคมควรจะยอมรับถึงสภาพความเป็นจริงที่ว่า นักโทษเหล่านั้นไม่ได้ติดคุกไปจนวันตาย ซึ่งสักวันพวกเขาเหล่านั้นจะต้องออกมาอยู่กับสังคมภายนอก ฉะนั้นสังคมควรให้โอกาสแก่เขาเหล่านั้นอย่างที่กำลังกล่าวของ Jeremy Bentham ได้กล่าวไว้ว่า² “ขอลองให้เราคิดดูเถิด มนุษย์นั้นมีความเมตตาต่อสัตว์เลี้ยง สุนัข แมว มากถึงปานนั้น แต่ไหนเล่ากับมนุษย์ด้วยกันเองเราจะไม่เมตตาเลยบ้างหรือ สำหรับผู้ที่กระทำความผิด และสามารถที่จะแก้ไขปรับปรุงตัวเองได้”

นอกจากการยอมรับจากสังคมซึ่งเป็นปัญหาทางนามธรรมแล้ว สิ่งหนึ่งที่บุคคลพ้นโทษจะต้องประสบชะตากรรมอีกคือการถูกจำกัดโอกาสโดยผลของกฎหมายที่เป็นเรื่องของรูปธรรม กล่าวคือ ปัจจุบันยังมีบทบัญญัติของกฎหมายที่ก่อให้เกิดการสูญเสียซึ่งสิทธิ อีกทั้งยังเป็นการจำกัดสิทธิของบุคคลพ้นโทษไม่ให้ได้รับสิทธิเสมือนกับที่ประชาชนทั่วไปพึงจะได้รับ ปัญหาทั้งหมดทั้งมวลที่กล่าวมานั้นอาจเป็นสาเหตุทำให้พวกเขาหมดหนทางหาทางออกไม่ได้ จึงอาจวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำ ซึ่งการจำกัดสิทธิแก่บุคคลพ้นโทษในประเทศลาวสามารถพิจารณาได้จากการจำแนกกฎหมายตามลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- บทบัญญัติของกฎหมายที่จำกัดสิทธิในการประกอบอาชีพ
- บทบัญญัติของกฎหมายที่จำกัดสิทธิของบุคคลพ้นโทษในเรื่องอื่น ๆ อาทิเช่น สิทธิที่มีลักษณะเป็นเกียรติ เป็นการทำงานรับใช้สังคม สิทธิในการเป็นกรรมการ เป็นตัวแทนของหมู่คณะ สิทธิในการเลือกตั้ง และสิทธิในการสมัครรับเลือกตั้ง
- บทบัญญัติของกฎหมายที่จำกัดสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล อาทิเช่น สิทธิในการแปลงสัญชาติ หรือสิทธิในการขออนุญาตแต่งงานกับคนต่างชาติ เป็นต้น

ก. หากเมื่อพิจารณาถึงบทบัญญัติของกฎหมายในการประกอบอาชีพ กฎเกณฑ์ หรือระเบียบในการรับบุคคลเพื่อเข้าทำงานเช่น “คำรัด” ของสำนักงานนายกรัฐมนตรีเลขที่ 82/นย, ลงวันที่ 19 พฤษภาคม 2546 เป็นฉบับใช้ปัจจุบัน มาตรา 39 ข้อ 4 บุคคลที่จะถูกบรรจุเข้าเป็นข้าราชการของประเทศลาวจะต้องมีเงื่อนไขดังต่อไปนี้ “เป็นพลเมืองดี มีคุณสมบัติดี ไม่ถูกศาลประชาชนตัดสินลงโทษตัดอิสรภาพในฐานะกระทำความผิดโดยเจตนา ไม่ถูกปฏิบัติวินัยไล่ออกจากกองการจัดตั้งของรัฐ หรือ รัฐวิสาหกิจโดยมีความผิดทางวินัย” จะเห็นได้ว่าปัญหาในการประกอบอาชีพเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่บุคคลพ้นโทษจะต้องประสบ เนื่องจากมีข้อจำกัดทางกฎหมายที่ถี่ครอนหรือจำกัดสิทธิของบุคคลพ้นโทษไม่ให้สมัครเข้าทำงานอยู่เป็นจำนวนมาก เหตุผลของการจำกัดสิทธิ

² คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, “การปฏิบัติต่อนักโทษ” รายงานการสัมมนาการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดหลังปล่อย (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2528), หน้า 10.

เนื่องจากบุคคลพื้นโทยเป็นบุคคลที่ได้รับการคาดการณ์ไว้ล่วงหน้าว่าเป็นบุคคลที่มีภัยต่อสังคม จึงไม่สมควรรับตำแหน่งใดในราชการ หรือหน่วยงานของรัฐ รวมทั้งเอกชน ไปไหนก็มีแต่คนรังเกียจว่าเป็นคนชั่วร้าย ตำราลง สมัยงานที่ไหนก็ไม่มีใครรับ

ที่สำคัญ ทางภาคเอกชนในปัจจุบันก็นำมาเป็นธรรมเนียมในการปฏิบัติที่มักปฏิเสธการรับบุคคลที่เคยต้องโทษเข้าทำงาน โดยได้ระบุไว้ในใบสมัครงานว่าให้นำ “ใบแจ้งโทษ” ประกอบมาพร้อมกับใบสมัครงานด้วย ในกรณีนี้หากเป็นบุคคลที่เคยกระทำความผิด เขาก็จะไม่ได้มีการพิจารณา เช่นเดียวกับทางภาครัฐอีกด้วย ปัญหาดังกล่าวทำให้บุคคลพื้นโทยไม่สามารถหาอาชีพที่สุจริตทำได้นอกจากอาชีพที่ต้องใช้แรงงานหรืออาจจะต้องกลายเป็นอาชญากรมืออาชีพระดับสูง

ข. บทบัญญัติของกฎหมายที่จำกัดสิทธิในการเลือกตั้ง และสิทธิในการสมัครรับเลือกตั้ง ตามรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หมวดที่ IV สิทธิ และพันธะพื้นฐานของพลเมือง มาตรา 36 (ใหม่) บัญญัติไว้ว่า พลเมืองลาวผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปมีสิทธิหย่อนบัตรเลือกตั้ง และผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 21 ปีขึ้นไปมีสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง เว้นเสียแต่ผู้เป็นบ้า ผิดปกติทางจิต และผู้ที่ถูกศาลตัดสินปลดสิทธิเลือกตั้ง และสมัครรับเลือกตั้ง

ค. บทบัญญัติของกฎหมายที่จำกัดสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล อาทิเช่น สิทธิในการแปลงสัญชาติ ตามกฎหมาย “ว่าด้วยสัญชาติลาว” หมวด 2 มาตรา 14 หรือสิทธิในการขออนุญาตแต่งงานกับคนต่างชาติดัง “คำรัด” นายกรัฐมนตรีว่าด้วยการแต่งงานระหว่าง “พลเมืองลาวกับคนต่างประเทศ” มาตรา 4 (7) ฯลฯ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปก็คือ บทบัญญัติของกฎหมายมีลักษณะเป็นการจำกัดสิทธิหลายประการแก่บุคคลพื้นโทยอันเป็นผลโดยตรงที่ทำให้พวกเขาประสบปัญหา และกลายเป็นอุปสรรคภายหลังจากการได้รับอิสรภาพ และยิ่งกว่านั้น บทบัญญัติของกฎหมายได้จำกัดสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลพื้นโทยอีกหลายประการ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

* ปัญหาการจำกัดสิทธิในการเข้าทำงานโดยกฎหมาย

ปัญหาการจำกัดสิทธิของบุคคลพื้นโทยในการสมัครเข้าทำงานนั้นนับว่าเป็นปัญหาคอรัฏฐ์อีกปัญหาหนึ่งที่บุคคลพื้นโทยต้องเผชิญ สำหรับปัญหาในการทำงานมีอุปสรรคต่าง ๆ หลายรูปแบบด้วยกัน กล่าวคือ รูปแบบการไม่ยอมรับผู้เคยต้องโทษ รูปแบบการขาดคุณสมบัติทางการศึกษา รูปแบบการขาดความสามารถในการทำงาน รูปแบบการมีบุคลิกภาพไม่เหมาะสมต่อการทำงาน รูปแบบการขาดสมรรถภาพทางด้านสุขภาพในการทำงาน ซึ่งบุคคลพื้นโทยต้องประสบกับอุปสรรคในการหางานทำเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีกฎหมาย หรือระเบียบที่กำหนดถึงคุณสมบัติของผู้สมัครในทำนองที่ว่า “เป็นพลเมืองดี มีคุณสมบัติดี ไม่ถูกพิพากษาลงโทษมาก่อน” ดัง “คำรัด” ของสำนักงานนายกรัฐมนตรีที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว

* ปัญหาสิทธิในการเข้าทำงานตามหลักสิทธิมนุษยชน

บทบัญญัติดังกล่าวเป็นประโยชน์ที่แสดงถึงความหมายของการจำกัดสิทธิ หรือโอกาสในการเข้าทำงานที่มีต่อบุคคลพื้นโทษ โดยได้กำหนดถึงคุณสมบัติต้องห้ามบุคคลพื้นโทษเข้าทำงาน หรือขอใบอนุญาตประกอบเอกสารทำ "นิติกรรม" ต่าง ๆ ปรากฏให้เห็นอย่างประจักษ์จากทั้งกฎหมาย หรือระเบียบข้อบังคับดังที่ได้กล่าวอ้างมาแล้ว เมื่อพิจารณากับสิทธิในการทำงานตามหลักสิทธิมนุษยชนจะพบว่า การกำหนดถึงคุณสมบัติดังกล่าวเป็นอุปสรรคสำคัญต่อบุคคลพื้นโทษในการเข้าทำงาน กล่าวคือ เป็นการจำกัดสิทธิที่จะเลือกงานได้อย่างเสรีตามสิทธิในการทำงาน เพราะโอกาสที่จะเลือกอย่างกับคนทั่วไปได้ถูกจำกัดให้แทบจะไม่เหลือทางเลือกไว้ให้ การจำกัดสิทธินี้จะทำให้บุคคลเหล่านั้นมีความรู้สึกในด้านลบขึ้นในจิตใจ โดยคิดว่าตนเองเป็นพลเมืองชั้นต่ำ ความรู้สึกเหล่านี้จักเป็นแรงกดดันอยู่ภายในจิตใจตลอดเวลา ซึ่งอาจเป็นแรงจูงใจให้บุคคลเหล่านั้นมีความรู้สึกต่อต้าน และปฏิบัติตัวเป็นอันตรายต่อสังคมในอนาคตได้

* ปัญหาสภาพบังคับตามรัฐธรรมนูญ

สำหรับประเทศลาว การให้ความคุ้มครอง และเคารพต่อหลักสิทธิมนุษยชนได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่ง “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” ฉบับปัจจุบัน ลงวันที่ 28 พฤษภาคม 2546 ดังนี้

หมวดที่ I ระบอบการเมือง

มาตรา 6 บัญญัติไว้ว่า รัฐปกป้องสิทธิอิสรภาพ และสิทธิประชาธิปไตยของประชาชนที่ไม่มีผู้ใดจะล่วงละเมิดได้ ทุกองค์การ และพนักงานของรัฐต้องโฆษณาอบรมบรรณานโยบาย และระเบียบกฎหมายให้ประชาชน และพร้อมกันจัดให้มีการดำเนินการเพื่อรับประกันสิทธิ และผลประโยชน์อันชอบธรรมของประชาชน ห้ามทุกการกระทำแบบอาชญาสิทธิ ข่มขู่ อันจะก่อความเสียหายถึงเกียรติศักดิ์ศรี ร่างกาย ชีวิต จิตใจ และทรัพย์สินของประชาชน

หมวดที่ IV สิทธิ และพันธะพื้นฐานของพลเมือง

มาตรา 39 (ใหม่) บัญญัติเอาไว้ว่า พลเมืองลาวมีสิทธิทำงาน และประกอบอาชีพที่ไม่ขัดกับกฎหมาย ผู้ใช้แรงงานมีสิทธิได้รับการพักผ่อน ได้รับการรักษาในเวลาจำเป็น ได้รับการช่วยเหลือในกรณีที่หมดความสามารถใช้แรงงาน พักการในเวลาแก่เต่า และในกรณีอื่น ๆ ตามที่ได้กำหนดไว้ในกฎหมาย และมาตรา 47 บัญญัติไว้ว่า พลเมืองลาวมีพันธะเคารพรัฐธรรมนูญ และกฎหมาย ปฏิบัติตามระเบียบการใช้แรงงาน ระเบียบการดำรงชีวิตของสังคม และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง

หากตีความในประโยชน์ว่า “ให้พลเมืองลาวมีสิทธิทำงาน และประกอบอาชีพที่ไม่ขัดกับกฎหมาย” ตามมาตรา 39 และ ประโยคที่ว่า “ให้พลเมืองลาวปฏิบัติตามระเบียบการใช้แรงงาน”

ตามมาตรา 47 เห็นว่าหากผูกโยงกับ "คำรัด" ของสำนักงานนายกรัฐมนตรีถึงคุณสมบัติของผู้สมัครงานโดยมีเนื้อหาว่า ต้องเป็นพลเมืองดี ไม่เคยถูกศาลพิพากษาลงโทษมาก่อน ในกรณีนี้ถือว่ายังมีข้อยกเว้นต่อพลเมืองลาวที่เป็นกลุ่มบุคคลพื้นไทย เพราะพวกเขาเหล่านั้นไม่สามารถสมัคร หรือได้รับพิจารณาให้เข้าทำงานได้ เพราะได้มีระเบียบข้อบังคับที่บัญญัติออกมาอย่างชัดเจนว่าห้ามมิให้รับบุคคลที่เคยต้องโทษต้องคำพิพากษามาก่อนเข้าทำงานตาม "คำรัด" ของสำนักงานนายกรัฐมนตรีที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

นอกจากนี้ยังสังเกตเห็นได้ว่า ตัวบทกฎหมายเกิดความคลุมเครือขัดแย้งกันเองโดยในหมวดที่ I ระบอบการเมือง มาตรา 6 บัญญัติไว้ว่า รัฐปกป้องสิทธิอิสรภาพ และสิทธิประชาธิปไตยของประชาชน ที่ไม่มีผู้ใดจะล่วงละเมิดได้ และพร้อมกับจัดให้มีการดำเนินการเพื่อรับประกันสิทธิ และผลประโยชน์อันชอบธรรมของประชาชน ห้ามทุกการกระทำแบบอาชญาสิทธิ ข่มขู่ อันจะก่อความเสียหายถึงเกียรติศักดิ์ศรี ร่างกาย ชีวิต จิตใจ และทรัพย์สินของประชาชน แต่เนื่องด้วยมี "คำรัด" ของสำนักงานนายกรัฐมนตรีที่บัญญัติออกมาเพื่อกำหนดถึงคุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับการพิจารณาเข้าทำงานในหน่วยงานราชการ และเป็นแนวทางปฏิบัติให้กับหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานเอกชน จึงทำให้บุคคลกลุ่มหนึ่ง เช่น กลุ่มบุคคลพื้นไทยไม่ได้รับการคุ้มครองถึงสิทธิในการเข้าทำงานจากรัฐตามมาตรา 6 กล่าวคือ พวกเขาจะไม่ได้รับสิทธิอิสรภาพในการเข้าทำงาน ถูกเย็บย้ำเกรียดศักดิ์ศรีว่าเป็นคนจี๊กู ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลกระทบทางร่างกาย ชีวิต และจิตใจนั่นเอง ทั้ง ๆ ที่พวกเขาก็อยู่ในสถานะที่เหมือนกับบุคคลทั่วไป

อย่างไรก็ตามยังมีบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่ง "สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว" ที่บัญญัติออกมาในเชิงของการให้สิทธิในการพัฒนาฝีมือแรงงาน ส่งเสริมวิชาชีพ การเข้าทำงานของประชาชน ปกป้องสิทธิ และผลประโยชน์อันชอบธรรมของผู้ใช้แรงงาน โดยไม่ได้กำหนดถึงหลักเกณฑ์หรือข้อห้ามใด ๆ ทั้งสิ้นอย่าง ตัวอย่างเช่น

หมวดที่ II ระบอบเศรษฐกิจและสังคม

มาตรา 21 (ใหม่) รัฐให้ความสำคัญแก่การพัฒนาเศรษฐกิจ อันเกี่ยวโยงกับการพัฒนา วัฒนธรรม-สังคม โดยให้บุริมสิทธิแก่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และ มาตรา 27 (ใหม่) รัฐ และสังคมเอาใจใส่พัฒนาฝีมือแรงงาน ยกย่องวินัยแรงงาน ส่งเสริมวิชาชีพ และการทำงานของประชาชน ปกป้องสิทธิ และผลประโยชน์อันชอบธรรมของผู้ใช้แรงงาน

กล่าวโดยสรุปก็คือ ปัญหาการขัดกันของตัวบทกฎหมายเป็นสาเหตุให้การนำมาปฏิบัติไม่มีประสิทธิภาพ ส่งผลกระทบทั้งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงาน และประชาชน โดยเฉพาะได้กระทบถึงสิทธิโดยตรงต่อกลุ่มบุคคลที่ไร้ซึ่งโอกาสแห่งความเท่าเทียมเช่นกลุ่มบุคคลพื้นไทย

เป็นต้น บุคคลพ้นโทษก็ประชากรส่วนหนึ่งของสังคม การจำกัดสิทธิแก่บุคคลพ้นโทษจึงเท่ากับการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม ไม่ให้พวกเขาได้รับโอกาสแห่งความเท่าเทียมกับบุคคลทั่วไป

4.3 บทวิเคราะห์และแนวทางแก้ไขปัญหาคือบุคคลพ้นโทษ

จากการศึกษาถึงปัญหา และบทบัญญัติกฎหมายต่าง ๆ ทำให้เราต้องตระหนักเป็นอย่างยิ่งว่าการเคารพต่อหลักสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องที่ทุกประเทศ และรวมถึงประเทศลาวย่อมต้องพึงยึดถือ และพึงระลึกไว้เสมอ โดยให้ถือว่าหลักสิทธิมนุษยชนเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญต่อการดำเนินมาตรการต่าง ๆ ตามแนวนโยบายแห่งรัฐ กล่าวคือการที่รัฐจะดำเนินมาตรการใด ๆ อันอาจกระทบต่อสิทธิของประชาชน รัฐจำเป็นต้องคำนึงถึงเรื่องสิทธิมนุษยชนเป็นหลักสำคัญด้วย อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาถึงประเด็นปัญหาการจำกัดสิทธิแก่บุคคลพ้นโทษตามหลักสิทธิมนุษยชนว่าจะเป็นการปฏิบัติอันเป็นการจำกัดสิทธิต่าง ๆ หรือไม่นั้นสามารถสรุปได้ดังนี้

การถูกลิดรอนสิทธิ หรือจำกัดสิทธิตามหลักสิทธิมนุษยชน ไม่ว่าจะเป็นปฏิกิริยาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและการเมือง กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม นั้นได้เขียนไว้อย่างครอบคลุมถึงสิทธิอันพึงมีของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิในการได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมาย หรือการเยียวยา หากมีการชดใช้ความผิดอย่างเหมาะสมแล้ว สิทธิเสรีภาพในการถือ และเปลี่ยนสัญชาติ สิทธิในการสมรส และสร้างครอบครัว สิทธิในความมั่นคงในสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม รวมทั้งสิทธิในการเลือกงาน แต่รัฐธรรมนูญของประเทศลาวกลับบัญญัติออกมาอย่างคลุมเครือไม่ครอบคลุม และยังมีกฎหมายบางมาตราที่บัญญัติออกมาในเชิงของการขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญในการปกป้องคุ้มครองสิทธิของคนบางกลุ่ม ดังเช่นกลุ่มบุคคลพ้นโทษเป็นต้น ซึ่งในกรณีนี้อาจจะต้องมีกฎหมายรองออกมาเพื่อแก้ไขปัญหานี้โดยให้คำนึงถึงความเหมาะสม

การพิจารณาถึงปัญหาการจำกัดสิทธิจำเป็นต้องนำเจตนารมณ์มาวิเคราะห์ประกอบด้วยว่ากฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ที่มีลักษณะจำกัดสิทธิบุคคลพ้นโทษเป็นการกระทำที่มีความเป็นธรรมต่อพวกเขาหรือไม่ เพราะการจำกัดสิทธิขั้นพื้นฐานเป็นปฏิปักษ์ต่อหลักสิทธิมนุษยชน แต่เมื่อได้ศึกษาถึงกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการจำกัดสิทธิของบุคคลพ้นโทษมิให้ได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกับบุคคลทั่วไป เหตุผลของการจำกัดสิทธิดังกล่าวเพราะทัศนคติในแง่ลบที่มีต่อบุคคลพ้นโทษ หรือข้ออ้างเพื่อความเหมาะสมกับตำแหน่งงาน หรือเพื่อความปลอดภัยของสังคม หรือเพื่อป้องกันความเสียหายอันอาจเกิดขึ้นเพราะบุคคลเหล่านั้นเป็นบุคคลที่เคยมีประวัติไม่ดี ซึ่งสามารถพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

4.3.1 การให้เหตุผลที่จำกัดสิทธิแก่บุคคลพื้นโทยดังกล่าวที่ได้หยิบยกข้างต้นถือได้ว่าเป็นการคาดการณ์ไว้ก่อนล่วงหน้าว่าบุคคลพื้นโทย หรือผู้ที่มีประวัติอาชญากรเป็นบุคคลที่อันตรายต่อสังคม ซึ่งเป็นการคาดเดาที่ไกลเกินกว่าเหตุ และที่สำคัญไม่ได้เป็นการพิจารณาจากสภาพที่เขาเป็นอยู่ในปัจจุบัน จึงเป็นการไม่เป็นธรรมต่อบุคคลพื้นโทย

4.3.2 การกำหนดคุณสมบัติที่มีลักษณะจำกัดสิทธิในการเข้าทำงานแก่บุคคลพื้นโทย กล่าวคือกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ที่มีการห้ามผู้ที่เคยมีประวัติต้องโทษเข้าทำงานในปัจจุบันของประเทศลาวมีลักษณะเป็นการครอบคลุมทั้งหน่วยงานภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานภาคเอกชนไปแทบจะทุกกรณี ยกเว้นเพียงความผิดที่เกิดจากความประมาท แต่ในทางปฏิบัติก็ไม่ได้นำเอาความผิดดังกล่าวนี้มาพิจารณา เนื่องจากระบบในการตรวจสอบประวัติอาชญากรของประเทศลาวคือตรวจสอบจาก “ใบแจ้งโทษ” โดยใน “ใบแจ้งโทษ” นี้ก็ไม่ได้ปรากฏถึงรายละเอียดของสถานการณ์กระทำผิดไว้ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 1 ของงานวิจัยนี้ ซึ่งไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม ทำให้บุคคลพื้นโทยต้องได้รับผลกระทบดังกล่าวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หากยกประเด็นเรื่องสิทธิในการเข้าทำงานมาพิจารณาแล้ว ตามหลักสิทธิมนุษยชนจะพบว่า สิทธิในการทำงานของบุคคล รัฐจะต้องให้ความคุ้มครองพลเมืองของตนให้ได้รับสิทธิที่จะเลือกงานได้อย่างเสรี การจำกัดสิทธิดังกล่าวทำให้บุคคลไม่มีโอกาสเลือกงานที่เขาต้องการที่จะทำได้ กฎหมายที่จำกัดสิทธิแก่บุคคลพื้นโทยในการเข้าทำงานจึงเป็นกฎหมายที่ขัดต่อสิทธิในการทำงานตามหลักสิทธิมนุษยชน อย่างไรก็ตามยังควรมีข้อยกเว้นบางประการซึ่งในความเป็นจริงแล้วการพิจารณาประวัติของบุคคลเพื่อรับเข้าทำงานนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมตามลักษณะของงานนั้น ๆ เฉพาะหน้าที่ตำแหน่งงานบางประเภทอาจจะเกี่ยวข้องกับเรื่องความเชื่อถือหรืออาศัยภูมิหลังเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจหนึ่ง จึงเห็นควรว่าในการกำหนดคุณสมบัติจะต้องมีการพิจารณาลักษณะอันเป็นสาระสำคัญของงานนั้น ๆ เป็นกรณี ๆ ไปโดยยึดหลักความสัมพันธ์โดยตรงกับหน้าที่เป็นเกณฑ์ในการพิจารณา ไม่ใช่กำหนดคุณสมบัติเป็นลักษณะครอบคลุมทุกกรณีโดยกฎหมาย และแนวทางการปฏิบัติ

ตามประเด็นข้างต้นย่อมจะเห็นได้ว่า กฎหมายหรือกฎเกณฑ์ และแนวทางการปฏิบัติมีลักษณะของการจำกัดสิทธิแก่บุคคลพื้นโทยไม่ให้เข้าทำงานนั้น มีลักษณะเป็นการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมต่อบุคคลพื้นโทยที่สามารถแก้ไขปรับปรุงตัวเองเป็นคนดีแล้ว นโยบายแห่งรัฐควรจะต้องดำเนินการให้สอดคล้องตามพันธกรณี ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และข้อตกลงระหว่างประเทศแห่งสหประชาชาติ

ประการต่อมา เมื่อพิจารณาตามระบบราชทัณฑ์สากลที่มุ่งประสงค์ให้นักโทษสามารถกลับตัวเป็นคนดี และได้รับการฟื้นฟูทางสังคม ซึ่งระบบงานราชทัณฑ์ในประเทศลาวได้มีการ

กำหนดภารกิจสำคัญเพื่อให้สอดคล้องตามหลักสิทธิมนุษยชนสากลเอาไว้ โดยในเรื่องจำมีทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักโทษ ส่งเสริมความรู้ทางวิชาชีพ และให้การศึกษาแก่นักโทษขณะถูกจองจำ³ ทั้งนี้เพื่อความมุ่งหมายให้ผู้ที่กระทำความผิดได้กลับเนื้อกลับตัวและอบรมให้เขามีความรู้ความสามารถเพื่อภายหลังพ้นโทษจะได้ประกอบอาชีพต่อไป แต่ปรากฏว่าพวกเขาเหล่านั้นก็ไม่สามารถเลือกงานได้อย่างเสรี เนื่องจากติดขัดในเรื่องประวัติการกระทำความผิดและคุณสมบัติ ซึ่งจะเห็นได้ชัดว่า ย่อมไม่อาจบรรลุวัตถุประสงค์ได้ และถึงแม้เป็นความจริงว่าเขาจะได้รับสิทธิในการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน หรือได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวเอง แต่เขาก็ไม่สามารถนำเอาความสามารถดังกล่าวไปประกอบอาชีพได้ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าไม่ได้เป็นไปในทิศทางที่สอดคล้อง เพราะถ้าเราเชื่อว่าการศึกษาคือสิ่งที่สามารถพัฒนามนุษย์แล้ว มนุษย์จะสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างไรถ้าเขายังคงมีตราบาปติดตัวอยู่ตลอดไป นี่ก็ปัญหาการไม่สอดคล้องกันที่ควรให้ความร่วมมือกัน ในเมื่อทางกรมราชทัณฑ์ดูแลเรื่องความประพฤติหรือการแก้ไขฟื้นฟูนักโทษจะเป็นไปได้หรือไม่ที่จะให้มีการรับรองความประพฤติของบุคคลพ้นโทษและมีการรับรองความสามารถในวิชาชีพหรือการศึกษากลับที่ที่ได้รับการฝึกอบรมมาในเรือนจำและหลังจากพ้นโทษออกมาแล้วต้องผ่านกระบวนการพิสูจน์ตัวเอง โดยอาจจะมีกฎหมายรองรับถึงกำหนดระยะเวลาในการพิสูจน์ตัวเองอย่างเช่นกฎหมายของประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น

ที่สำคัญ สังคมต้องให้การยอมรับ และให้อภัยแก่บุคคลพ้นโทษ เพราะคนทุกคนมีโอกาสเดินทางผิดพลาดได้ด้วยกันทั้งนั้น เมื่อพวกเขาได้รับการลงโทษตามกระบวนการตามกฎหมาย และชดใช้กรรมที่เขาได้ก่อขึ้นมาครบถ้วนบริบูรณ์แล้ว และเขาสามารถแก้ไขปรับปรุงตัวเป็นคนดีได้แล้ว เขาควรจะได้รับพิจารณาคืนสิทธิทั้งหลายเพื่อพวกเขาจะได้ใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกับบุคคลอื่น อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติไม่ได้มีการสร้างมาตรการต่าง ๆ ขึ้นเพื่อเยียวยาถึงผลกระทบภายหลังพ้นโทษเช่นการสังเคราะห์บุคคลพ้นโทษหรือการคืนสิทธิ (ล้างมลทิน) จึงเหมือนว่าไม่สามารถแก้ไขปัญหาคิดกัน และทัศนคติที่มีต่อบุคคลพ้นโทษได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้บุคคลพ้นโทษจึงยังอยู่ในสถานภาพที่มีตราบาปติดตัวไปตลอดชีวิตนั่นเอง ซึ่งยังคงทำให้บุคคลพ้นโทษยังคงต้องประสบกับปัญหาอุปสรรคในการถูกกีดกันในเรื่องประวัติคุณสมบัติในความประพฤติต่อไป ดังนั้นการลบล้างประวัติด้วยวิธีการคืนสิทธิ เพื่อล้างซึ่งมลทินจึงดูเหมือนว่าน่าจะได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพมากพอสมควร ซึ่งในเรื่องดังกล่าวจะมีความเป็นไปได้

³ คำสัมภาษณ์ของท่าน อาจารย์ บุญมา พลสนัด อดีตรองหัวหน้าห้องการองค์การอัยการประชาชนสูงสุด และอาจารย์สอนวิชากฎหมายอาญา, (7 กันยายน ค.ศ. 2012, 19:00น.)

มากนักน้อยเพียงใดหรือไม่ที่จะให้การคืนสิทธิเพื่อล้างมลทินให้แก่บุคคลพ้นโทษที่สามารถกลับตัวกลับใจเป็นคนดีได้แล้วยอมเป็น...

มาตรการเพื่อแก้ไขปัญหาคriminal record เป็นมาตรการหนึ่งที่เป็นแนวทางแก้ไขปัญหาคriminal record ที่ไม่เป็นธรรมต่อกลุ่มบุคคลพ้นโทษในสังคม โดยการออกกฎหมายการคืนสิทธิ (ล้างมลทิน) เพื่อป้องกัน และจัดการปฏิบัติต่อบุคคลพ้นโทษอย่างไม่เป็นธรรมจากการถูกจำกัดสิทธิในสังคมให้ลดน้อยลงหรือหมดสิ้นไป

4.4 บทวิเคราะห์เหตุของการจำกัดสิทธิในการเข้าทำงาน

จริงอยู่ที่ว่าข้อวิตกเรื่องการกำหนดคุณสมบัติของบุคคลที่เคยมีประวัติอาชญากรรมเป็นทักษะที่มีเหตุผลของแต่ละฝ่ายที่หยิบยกขึ้นมาแสดง แต่สิ่งหนึ่งที่ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และเป็นสังคมของการเอื้ออาทรคือการรู้จักให้อภัยและการมีน้ำใจให้กันและกัน จุดตรงนี้ศาสนาทุกศาสนาได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้อย่างชัดเจน อย่างเช่น ศาสนาคริสต์ มีพิธีไถ่บาปลบล้างความผิดที่ตนได้กระทำต่อพระเจ้า หรือศาสนาพุทธ ศึกษาได้จากกรณีของคฤหิมาที่พระพุทธเจ้าทรงยอมรับและให้โอกาสได้กลับตัว เป็นต้น

การที่บุคคลกระทำความผิดในอดีตก็มีใช้คำตอบที่แน่นอนว่าปัจจุบันหรืออนาคตเขาจะกระทำความผิดต่อไป เพราะคนเรากระทำความผิดอาจเกิดจากปัจจัยหลาย ๆ อย่างด้วยกัน ถ้าใครไม่ได้อยู่ตรงจุดที่เขาอยู่ก็อาจจะไม่เข้าใจถึงเหตุผลที่เขากระทำลงไป ตัวอย่างเช่น “เราต้องยอมรับว่าไม่มีปัจเจกบุคคลใดตกอยู่ภายใต้เหตุบังเอิญธรรมดาอย่างหนึ่งแล้วจะต้องก้าวเข้าสู่การกระทำความผิดโดยทันทีทันใด ขณะที่นักวิชาการรุ่นเก่า ๆ ได้ให้การวิเคราะห์ถึงอิทธิพลสิ่งแวดล้อม อาจแสดงถึงกรณีอย่างเช่น เมื่อคน ๆ หนึ่งพบกระเป๋าสตางค์ที่มีเงินเต็มตกอยู่บนถนนที่ปลอดผู้คน และมีเพียงแสงสลัว จึงเก็บเอากระเป๋านั้นเป็นของตนเอง ซึ่งการกระทำเช่นนี้ก็ถือ การลักทรัพย์ ดังนั้นคำอธิบายถึงข้อเท็จจริงที่ว่าเหตุที่เกิดขึ้นนั้นย่อมไม่ปรากฏอยู่ที่ถนนที่เป็นเส้นทางสัญจรของผู้คน และมีแสงสว่างไสว และทั้งยังชี้ชัดออกมาถึงอิทธิพลของวัตถุภายนอกต่าง ๆ เช่นนั้นว่าเป็นตัวกำหนดอย่างเดียวกันเท่านั้นที่ทำให้ความผิดเกิดขึ้นกับคนนั้นทั้ง ๆ ที่รู้ดีว่ามีเพียงคนบางคนเท่านั้นที่ตกอยู่ภายใต้สถานการณ์เดียวกัน จะทำการเหมือนขโมยเหมือน ๆ กัน ซึ่งคนเหล่านี้ย่อมมีบุคลิกภาพบางอย่างที่พร้อมจะลงมือกระทำความผิดตามแรงกระตุ้นของตนไม่มากนักน้อยที่มันมีความรุนแรงพอที่จะแยกแยะเขาออกจากคนสุจริตอื่น ๆ ได้ชัดเจน”⁴

⁴ โทพิตร์นิวัติ ภักดีกุล, อาชญาวิทยา, ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา, หน้า 120.

อย่างไรก็ตาม ยังมีสถานการณ์กระทำผิดอีกหลายประเภทเกิดขึ้นในสังคมซึ่งบ่อยครั้งที่สังคมต้องรู้สึกสลดกับเหตุการณ์หลายอย่างอันเกิดจากการบกพร่อง และความไม่โปร่งใสของกระบวนการยุติธรรม บ่อยครั้งที่สังคมประณามผู้กระทำความผิด บ่อยครั้งที่สังคมรู้สึกมีความสงสารผู้กระทำความผิดเมื่อได้ทราบถึงข้อเท็จจริง บ่อยครั้งที่สังคมมักจะตัดสินผู้ต้องหาว่าเป็นคนชั่วโดยยังไม่ผ่านกระบวนการอันชอบธรรม แต่ถึงกระนั้นบุคคลเหล่านี้เขาได้รับการชดใช้กรรมมาแล้ว อีกทั้งหากบุคคลดังกล่าวได้แก้ไขปรับปรุงตัวเองเป็นคนดีแล้ว สมควรหรือไม่ที่จะดีตราเขาไปตลอดชีวิต หรือสมควรหรือไม่ที่สังคมจะให้อภัย หรือสมควรแล้วหรือไม่ที่การพิจารณาถึงคุณค่าของคนควรพิจารณาจากความสามารถ และสถานภาพที่เขาเป็นอยู่ในปัจจุบัน (ซึ่งเท่ากับการดึงศักยภาพของคนออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามหลักเศรษฐศาสตร์) ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่ทำให้ต้องคิดว่าเราควรจะเลือกอยู่ ณ จุดยืนใด

หากมาลองตั้งคำถามว่าบุคคลพันโทเป็นผู้ที่ขาดตกบกพร่องต่อคุณธรรม เป็นบุคคลที่สังคมไม่ควรให้อีกหรือไม่ นั่นคือประเด็นที่จะเป็นคำถามที่อยากจะค้นหาคำตอบ เพราะคำตอบของแต่ละฝ่ายต่างมีเหตุผลซึ่งกันและกัน แต่ถ้าหากจะตั้งประเด็นให้คิดกันต่อไปว่า แล้วคำว่า “คุณธรรม” คืออะไร คำ ๆ นี้อาจจะสรุปได้ว่า คุณธรรมไม่สามารถที่จะบรรยาย หรืออธิบายให้เห็นอย่างชัดเจนอย่างเป็นรูปธรรมได้ว่าเป็นอะไร คุณธรรมเป็นอุดมคติที่สังคมคิดว่าควรมีเช่นนั้น และหากจะตั้งคำถามย้อนกลับไปแล้ว การให้อีกแก่บุคคลที่ถือว่าเป็นผู้ด้อยโอกาสทางสังคม อย่างเช่นบุคคลพันโทนี้เป็นคุณธรรมที่สังคมพึงมีด้วยหรือไม่ นั่นหลาย ๆ คนก็จะตอบอย่างกระอักกระอวนใจ สิ่งที่ทำให้เป็นเช่นนั้นไม่ใช่เพราะไม่เห็นคุณค่าของการให้อีกแก่บรรดาบุคคลพันโทเหล่านั้น แต่อาจเป็นเพราะทัศนคติที่ถูกหล่อหลอมมาเป็นเวลาช้านานให้ไม่ไว้วางใจบุคคลที่เคยมีประวัติอาชญากรรมนั่นเอง

4.5 กระบวนการตีตรารอยมลทิน กับผลกระทบต่อสังคม

ปฏิกิริยาที่สังคมมีต่อการกระทำผิดไม่ได้เป็นการกระทำครั้งเดียว ในเวลาเดียว หากแต่เป็นเรื่องหลายกรรม หลายวาระ และมักจะมีลักษณะต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่ Lemert นักสังคมวิทยาจึงนิยมใช้คำว่า “กระบวนการ” ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่ทำให้คนดี ๆ กลายเป็นคนเลวไป และที่ใช้กันโดยทั่วไปไม่ว่าผู้ใช้จะมีแนวทัศนะแบบไหนก็มีอยู่ 2 กรณีด้วยกัน คือ “กระบวนการทำให้ผู้กระทำความผิดกลายเป็นอาชญากร” และ “กระบวนการประทับรอยมลทินให้”⁵ สำหรับกระบวนการ

⁵ Lemert, Edwin McCarthy. **Human Deviance, Social Problems, and Social Control**. (New York: Prentice Hall, Inc, 1972), p 17, อ้างใน, สันชาติ อุปันนชัย, การจำกัดสิทธิของผู้ที่เคยได้รับการล้างมลทิน

แรกหมายถึงข้อบกพร่องในกระบวนการยุติธรรมที่ทำให้ผู้ต้องหา หรือจำเลยบางคนที่เป็นคนดี ได้รับการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม หรือเกินสมควรกว่าเหตุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจับกุมคุมขัง เจ้าหน้าที่ได้ปฏิบัติต่อเขาเหมือนกับเป็นคนที่มีร้ายกาจชั่วจนกระทั่งทำให้เกิดความรู้สึกเครียด แค้นชิงชังสังคม เพราะฉะนั้นจึงเป็นการทำลายการติดต่อระหว่างสังคมของพลเมืองดีกับผู้กระทำผิด และก่อให้เกิดผลกระทบขึ้นในจิตใจตามมา สำหรับกระบวนการที่สองคือ กระบวนการประทับรอยมลทินนั้น ถึงแม้จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับกระบวนการแรก เนื่องจากมีผลกระทบกระเทือนต่อจิตใจของผู้กระทำผิด แต่ก็สามารถแยกออกจากกันเชิงวิเคราะห์ได้ และเพื่อที่จะป้องกันความสับสนในความหมายของกระบวนการทั้งสองแบบนี้ นักวิชาการจึงวางหลักกว้าง ๆ ไว้ว่า ถ้ากรณีที่คุณดีต้องกลายเป็นคนเลวไปเพราะความเจ็บแค้นที่ได้รับจากการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่อย่างไม่เป็นธรรมจะเป็นเรื่องของกระบวนการทำให้คนกลายเป็นอาชญากร (Criminalization) แต่ถ้าเป็นกรณีที่ผู้กระทำความผิดไม่ได้เสียแค้น และที่ต้องกลายเป็นคนเลวไปก็เพราะมีชนนักคิดหลัง ไม่มีใครรับเข้าทำงาน มีคนตั้งข้อรังเกียจไม่ไว้นับถือใจ สังคมเดิมก็ไม่มีใครต้อนรับกลับเข้าพวกอย่างสนิทใจ ก็จะเป็นเรื่องของกระบวนการทำให้เกิดตราประทับ (Stigmatization) ลักษณะสำคัญของกระบวนการแบบหลังนี้อยู่ที่การสร้างหรือกำหนดเครื่องหมายที่แสดงให้เห็นถึงความด้อยในทางศีลธรรม จรรยาโดยการขนานนามที่ทำให้คนอื่นรังเกียจ⁶

นักวิชาการบางคนกล่าวยืนยันมานานแล้วว่า การประทับตรารอยมลทินจะทำให้คนเรา กลายเป็นผู้มีเอกลักษณ์เบี่ยงเบนไปทั้งหมดได้ (มองไม่เห็นส่วนดีของตัวเองเลย) ก็ต่อเมื่อการตีตรา นั้น ๆ กระจายออกไปทั่วสังคม ตัวอย่างเช่น ถ้าสาธารณชนโดยทั่วไปพากันประนามหยามเหยียด ความใจง่ายในทางเพศของสตรี ก็จะทำให้การค้าประเวณีขยายตัวขึ้นเนื่องจากสตรีที่ถูกประนาม อย่างนั้นมักจะอยู่ในสังคมของพลเมืองดีไม่ได้ และเมื่อถูกกีดกันออกไปแล้วก็ย่อมจะเข้าสู่สังคม เดิมอย่างเต็มภาคภูมิได้ยาก ถึงแม้จะเลิกประพฤติตัวแบบนั้นอย่างเด็ดขาดได้แล้วก็ตาม⁷ และในกรณีเดียวกันนี้เห็นว่าเมื่อบุคคลพ้นโทษที่ถูกตีตราว่าเป็นคนชั่วมีมลทินติดตัวไปตลอดชีวิต ถึงแม้ว่า

เนื่องจากการกระทำผิดทางอาญาหรือวินัย (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, 2551), หน้า 120.

⁶ เสรีน ปุณณะหิตานนท์, *การกระทำผิดในสังคม*, (กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 190.

⁷ A. M. Rose, "A Systematic Summary of Symbolic Interaction Theory", In A.M.Rose (ed). *Human Behavior and Social Process*, (Boston: Houghton Mifflin, 1962), p. 18. อ้างใน, สัญชาติ อุปนันชัย, *การจำกัดสิทธิของผู้ที่เคยได้รับการล้างมลทินเนื่องจากการกระทำผิดทางอาญาหรือวินัย*, หน้า 122.

เขาสามารถปรับปรุง และพยายามที่จะแสดงให้เห็นว่าเขาสามารถกลับตัวเป็นคนดีได้แล้ว แต่กลับถูกจำกัดสิทธิ โอกาสต่าง ๆ ในสังคม และถูกสังคมรังเกียจ อาจทำให้บุคคลดังกล่าวหาทางออกให้กับตัวเองไม่ได้ จึงต้องหวนกลับไปกระทำผิดซ้ำอีกจนกลายเป็นอาชญากรมืออาชีพระดับสูง

จากเหตุผลดังกล่าวทำให้เกิดข้อคิดที่ว่า หากเรายังคงตราหน้าหรือประทับตรารอยมลทินผู้กระทำผิดให้มีตลอดไปชั่วชีวิตของเขาด้วยการตีตราว่าเขาเป็นอาชญากรที่มีความประพฤติชั่วไม่ได้รับการคืนสิทธิ (ล้างมลทิน) และเป็นชนกตัญญูหลังเขาตลอดไป ก็เท่ากับว่าเราได้ผลักไสเขาให้ไปสู่สภาพที่มีมลทินด้วยพิธีการที่แน่นอน การกลับคืนสู่สังคมย่อมล้มเหลวและไม่ก่อให้เกิดผลดีต่อสังคม และประเทศชาติในแง่ของการลดจำนวนอาชญากรรมที่จะเกิดขึ้นในสังคม ยิ่งไปกว่านั้นยังจะเป็นปัญหาการหวนกลับไปกระทำผิดซ้ำของผู้กระทำผิดได้อีกด้วย สืบเนื่องจากปัญหาดังกล่าวยังนำมาซึ่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศชาติต่อไปในวงกว้าง ดังนั้นการปิดโอกาสในการเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่มีคุณภาพของบุคคลพ้นโทษทั้ง ๆ ที่พวกเขาที่อยู่ในสถานะที่เหมือนกับบุคคลทั่ว ๆ ไป การจำกัดสิทธิดังกล่าวจึงเท่ากับว่า โทษที่เขาได้รับยังคงดำเนินต่อไปแบบไม่รู้จบสิ้น การจำกัดสิทธิโดยการวินิจฉัยว่าเขาคุณสมบัติเพราะมีประวัติการกระทำผิดย่อมมีผลทำให้บุคคลพ้นโทษต้องสูญเสียโอกาส และสิทธิต่าง ๆ ที่พวกเขาพึงจะได้รับตามสิทธิขั้นต่ำที่กฎหมายสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมต่อกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งในสังคม และเมื่อพวกเขาเหล่านั้นไม่สามารถเริ่มต้นชีวิตที่ดีได้ พวกเขาจะอยู่ร่วมกับพลเมืองได้อย่างปกติสุขได้ยาก ทำให้รู้สึกว่าเขาเป็นพลเมืองชั้นสอง จึงเกิดความรู้สึกปฏิเสธสังคม ปลีกตัวออกจากสังคมและคือแพ่งต่อกฎหมาย ผลที่ตามมาคือการหันเหชีวิตไปสู่โลกแห่งอาชญากร หรือโลกของคนบาป ผลร้ายย่อมเกิดแก่สังคมโดยรวมอย่างไม่ต้องสงสัย

ดังนั้น ในการดำเนินงานเพื่อป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากปัญหาอาชญากรรมนั้น ปัญหาหนึ่งที่ควรให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง คืออาชญากรรมเนื่องจากการกระทำผิดซ้ำของผู้ที่เคยกระทำผิด และถูกจับกุมลงโทษมาแล้ว ซึ่งเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้อาชญากรมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้น และจากที่บุคคลพ้นโทษได้กลับไปกระทำผิดซ้ำอีกนั้นนับว่าเป็นการสูญเสียงบประมาณ เวลา และความพยายามของกรมราชทัณฑ์ในการที่จะแก้ไขฟื้นฟูจิตใจ และพฤติกรรมของผู้กระทำผิดให้กลับตนเป็นคนดีไปอย่างน่าเสียดายยิ่ง ดังนั้นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากปัญหาอาชญากรรมจึงไม่ควรที่จะมองข้ามปัญหาเกี่ยวกับการกระทำผิดซ้ำไป

4.6 แนวทางในการป้องกันอาชญากรรม และการกระทำผิดซ้ำ

แฮร์รี อาเลน และคณะ (Harry Allen et.al.)⁸ ได้ให้ความเห็นในการป้องกันอาชญากรรมออกเป็น 3 แนวทางคือ แนวทางการลงโทษ แนวทางการแก้ไข และแนวทางในการใช้สิ่งป้องกันภัย ซึ่งความจริงแล้วแนวทางการลงโทษคือการป้องกันโดยการบังคับใช้กฎหมาย แนวทางการแก้ไขคือแนวทางการป้องกันโดยการแก้ไขปรับสภาพแวดล้อม และจิตใจ และแนวทางการป้องกันโดยการตัดช่องโอกาสในการกระทำผิด การจัดแนวทางการป้องกันอาชญากรรมออกเป็น 3 แนวทางดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสอดคล้องระหว่างความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของอาชญากรรมกับการดำเนินการเพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาอาชญากรรมดังกล่าว ดังจะเห็นได้จากที่สำนักความคิดของอาชญวิทยา สำนักปฏิฐานนิยม (Positive) ซึ่งมีความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุอาชญากรรมว่าเป็นผลมาจากบุคลิกภาพที่ถูกกดดันจากความบกพร่องจากร่างกาย หรือจิตใจ หรือจากความบกพร่องของสังคมเอง การป้องกันอาชญากรรมจึงเน้นที่การแก้ไขหรือป้องกันมิให้เกิดสภาพดังกล่าวขึ้น รวมทั้งการอบรมแก้ไขคนที่ทำผิดไปแล้วไม่ให้กลับไปกระทำผิดซ้ำอีก ในขณะที่แนวทางของสำนักคลาสสิก (Classical) มีความเชื่อว่าอาชญากรรมเป็นผลมาจากความอ่อนแอของการบังคับใช้กฎหมายซึ่งทำให้คนไม่เกรงกลัว ดังนั้นแนวทางในการป้องกันจึงต้องทำให้การบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเพื่อให้คนเกิดความเกรงกลัว สำหรับผู้ที่ยึดถือแนวทางการลดช่องโอกาสก็เช่นกัน มีความเชื่อว่าอาชญากรรมเป็นผลมาจากช่องโอกาสเปิดวางในการกระทำผิด ดังนั้นจึงต้องป้องกันโดยการตัดช่องโอกาส เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเห็นได้อย่างเด่นชัดว่าการป้องกันอาชญากรรมในแต่ละแนวก็จะมีข้อจำกัดหรือมีจุดอ่อนและจุดแข็งอยู่ทุกแนวทาง แนวทางการแก้ไขสภาพสังคม และผู้กระทำผิดมีข้อจำกัดอยู่ตรงที่การเข้าเปลี่ยนแปลง หรือจัดสภาพสังคมที่เป็นปัจจัยเกี่ยวข้องกับอาชญากรรมนั้นเป็นเรื่องนามธรรม และทำได้ยาก นอกจากนี้แนวทางนี้ยังไม่คำนึงถึงปัจจัยในส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของบุคคล ในทางตรงกันข้ามแนวทางการบังคับใช้กฎหมายก็มีจุดอ่อนตรงที่ไม่คำนึงถึงสิ่งที่มาจำกัดสิทธิอันเป็นการกดดันให้คนหวนกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก คงพิจารณาแต่เพียงว่า เมื่อมีการลงโทษ และพ้นโทษแล้วตัดช่องโอกาสเขาเพื่อไม่ให้มีโอกาที่จะกระทำผิดอีกด้วย การไปจำกัดสิทธิต่าง ๆ จะทำให้คนเกรงกลัวไม่กล้ากระทำผิด ซึ่งที่จริงแล้วสภาพแวดล้อมทางสังคมก็อาจจะทำให้คนกล้าเสี่ยงที่จะกระทำผิดมากขึ้นต่างกัน สำหรับแนวทางการตัดช่องโอกาสในการกระทำผิดจึงมีจุดอ่อนที่การเคลื่อนย้ายอาชญากรรมในสถานที่หนึ่งไปเกิดในอีกที่อื่นเท่านั้นเอง การป้องกันอาชญากรรมมิให้ผู้กระทำ

⁸ Harry Allen et.al. *Crime Prevention*, อ้างถึงในเอกสารการสอนชุดวิชา อาชญวิทยา และชันชั่งวิทยา หน่วยที่ 10 สาขาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2542, หน้า 56.

ความผิดหวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำจึงมีองค์ประกอบหลายอย่างเช่น การบังคับใช้กฎหมายต้องมีระบบกระบวนการที่แน่นอน ชัดเจน รวดเร็ว เสมอภาค และจะต้องมีบทลงโทษที่เหมาะสม เป็นต้น

4.7 ผลกระทบต่อการฟื้นฟูความประพฤติเพื่อกลับสู่สังคม

ความสำเร็จของกระบวนการยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพไม่ได้ขึ้นอยู่กับแค่การได้ตัวผู้กระทำผิดมาดำเนินคดีเท่านั้น แต่ต้องมีระบบการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดที่เหมาะสม ที่นอกจากจะสามารถส่งผลให้ผู้กระทำผิด และสังคมทั่วไปเห็นว่า ผู้กระทำผิดที่ได้รับโทษเช่นนั้นไม่หวนกลับไปกระทำความผิดอีกแล้ว ยังต้องมีประสิทธิภาพในการฟื้นฟูแก้ไขผู้กระทำผิดให้สามารถกลับตัวเป็นคนดีของสังคม โดยไม่มีความต้องการหวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก ประกอบกับการมีความรู้ความสามารถ มีสุขภาพดีทั้งทางกาย และจิตใจ พร้อมทั้งจะกลับเข้าสู่สังคมอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบอาชีพอย่างสุจริต เป็นต้น ซึ่งกระบวนการยุติธรรมของลาวยังไม่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดถึงวัตถุประสงค์ดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะระบบกฎหมายที่ไม่มีความชัดเจนทำให้การบังคับใช้กฎหมายไม่มีประสิทธิภาพ อีกทั้งส่งผลให้เกิดความไม่เป็นธรรมในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องอีกด้วย

การแก้ไขฟื้นฟู และบำบัดผู้กระทำความผิดมีแนวคิดเรื่องการให้โอกาสคนที่ทำผิดได้กลับตัว ไม่ลบล้างตัวไปมากกว่าที่เป็นอยู่ จึงให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการขัดเกลาทางสังคมในทางที่เหมาะสม เช่น การให้การศึกษา การอบรมทางศาสนา การสนับสนุนการ และการรักษาทางการแพทย์ รวมถึงการบำบัดทางจิตวิทยา การบริการทางสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น การแก้ไขฟื้นฟู และบำบัดตามที่กล่าวมาข้างต้นถ้าปฏิบัติได้จริง และมีคุณภาพ โอกาสที่ผู้กระทำผิดจะสามารถกลับตัวเป็นคนดีของสังคมได้มีค่อนข้างสูงทีเดียว

การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดนั้นมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอยู่ 3 ระดับคือ ปัจจัยในระดับบุคคล (ตัวผู้กระทำผิด) ระดับครอบครัว และระดับชุมชน/สังคม⁹ การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดมุ่งเน้นที่การนำผู้กระทำความผิดแล้วมาอบรมแก้ไขปรับสภาพจิตใจให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์ และเงื่อนไขของสังคมเพื่อที่จะไม่ได้ไปกระทำความผิดขึ้นอีก การป้องกันตามแนวนี้นี้เชื่อว่าอาชญากรรมส่วนใหญ่เป็นผลมาจากคนกลุ่มหนึ่งที่หมุนเวียนผลัดเปลี่ยนไปกระทำความผิดอยู่ประจำ ดังนั้นถ้าจะป้องกันอาชญากรรมจะต้องป้องกันที่คนกลุ่มนี้คือทำให้เขาไม่ไปกระทำความผิดขึ้นอีก อย่างไรก็ตาม

⁹ สมรรถชัย วิศาลาภรณ์, การคุมความประพฤติ: หลักการ และวิธีปฏิบัติงานควบคุม และสอดส่อง, (เอกสารอัดสำเนา), (กรุงเทพมหานคร: กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม, 2539), หน้า 3.

ตาม ปัญหาในการปรับตัวเข้ากับสังคม ครอบครัว และญาติพี่น้องเนื่องจากความรู้สึกที่ว่าตนเองเป็นคนที่ถูกขี้เถะรัง ทำให้บุคคลพ้นโทษเกิดความกังวลใจ สูญเสียความเชื่อมั่นในตนเองเกรงว่าจะไม่ได้รับการยอมรับจากครอบครัวหรือญาติมิตร¹⁰ และอีกปัญหาหนึ่งที่ควรให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งก็คือปัญหาในการประกอบอาชีพเนื่องจากมีข้อจำกัดทางกฎหมายเช่น ระเบียบราชการพลเรือนห้ามบุคคลที่เคยต้องโทษเข้ารับราชการ (เฉพาะการกระทำผิดโดยเจตนา) และในปัจจุบันรัฐวิสาหกิจ รวมทั้งบริษัท ห้างร้านทั้งหลายก็มักจะนำมาเป็นธรรมเนียมในการปฏิบัติปฏิเสธที่จะรับบุคคลที่เคยต้องโทษเข้าทำงานเช่นกัน ซึ่งทำให้บุคคลพ้นโทษไม่สามารถที่จะหาอาชีพสุจริตทำได้นอกจากอาชีพที่จะต้องใช้แรงงาน หรือประกอบกิจการส่วนตัวซึ่งก็มีข้อจำกัดเรื่องเงินทุน

ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่บุคคลพ้นโทษไม่สามารถแก้ไขได้เอง และหากขาดการช่วยเหลือเกื้อกูล หรือให้คำแนะนำหาทางออกให้แล้ว ก็อาจจะทำให้บุคคลพ้นโทษหันไปกระทำความผิดซ้ำอีก เนื่องจากความจำเป็นในการดำรงชีวิตบีบบังคับ ดังนั้นในการปลดปล่อยผู้ต้องขังให้เป็นอิสระ จึงควรคำนึงว่าการะของสังคมมิได้ยุติลงในทันทีที่ผู้กระทำความผิดได้พ้นโทษ แต่จะต้องมีอีกกระบวนการหนึ่งที่สำคัญมาก และจะละเลยไม่ได้ นั่นก็คือการให้ความช่วยเหลือภายหลังปลดปล่อยอย่างมีประสิทธิภาพ ในการที่จะลดความรังเกียจต่อผู้กระทำความผิด ถึงแม้ว่าจะเป็นเรื่องที่ทำได้ยากก็ตาม แต่เพื่อประโยชน์ในการฟื้นฟูแก้ไขจิตใจให้ผู้กระทำความผิดเหล่านั้นได้กลับตนเป็นคนดี และสามารถกลับเข้าสู่สังคม และดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขเช่นปกติชนทั่วไป ซึ่งนอกจากจะเป็นการช่วยเหลือบุคคลพ้นโทษแล้วยังเป็นการช่วยสังคมให้ปลอดภัยจากอาชญากรรม และจะทำให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนพลเมืองตลอดถึงการพัฒนาประเทศชาติ เนื่องจากได้เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มคนได้มีโอกาสในการแสดงความรู้ความสามารถของพวกเขาออกมาอย่างเต็มที่

แนวคิดในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดจึงเป็นแนวคิดที่ให้โอกาสผู้กระทำความผิดกลับตัวกลับใจและช่วยเหลือเขาที่จะไม่ไปทำลายคุณลักษณะหรือศักยภาพของเขามากขึ้นไปอีก ลักษณะการลงโทษก็จะหลีกเลี่ยงลักษณะที่จะสร้างรอยมลทินแก่ตัวนักโทษโดยไม่จำเป็น ซึ่งนอกจากน่าจะเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมประเพณีของสังคมลาว ยังเป็นวิธีการที่พิสูจน์แล้วว่าช่วยคุ้มครองสังคมในระยะยาวได้ดีกว่าวิธีอื่น ๆ ซึ่งจะทำให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจ และสังคมต่อไปอีกด้วย ดังนั้นหากยังตัดสินตัวบุคคลโดยการยึดถือประวัติภูมิหลังของเขา ย่อมทำให้การฟื้นฟูเพื่อกลับสู่สังคมที่กล่าวมาย่อมสูญเปล่าอย่างแน่นอน

¹⁰ ยูพา วงศ์ไชย, "บทบาทของสังคมในการสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ" รายงานการอภิปรายทางวิชาการเรื่อง "อาชญากรรมกับการป้องกันสังคม" ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 7-9 เมษายน 2519, หน้า 4-5.